

Η Κατάσταση της Ένωσης 2016: Οι γυναίκες στην Ευρώπη και τον Κόσμο

Ομιλία της καθηγήτριας Ruth Rubio Marín, Ευρωπαϊκό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο, Palazzo Vecchio, Φλωρεντία, 6 Μαΐου 2016¹

I. Εισαγωγή

Αγαπητοί επισκέπτες, συνάδελφοι, επίτιμοι αξιωματούχοι και φίλοι, εξοχότατες μητέρες, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που δεν είναι παρούσες που όμως έχουν τις ευχαριστίες από όλους εμάς που είμαστε εδώ, συμπεριλαμβανομένων και των πατέρων, που έχουν προσφέρει όλα όσα συνήθως μία μητέρα προσφέρει, συμπεριλαμβανόμενης και της δικής μου μητέρας που βρίσκεται μαζί μας σε αυτή την αίθουσα, σήμερα το πρωί, δίπλα στα παιδιά μου Σίμον και Λούκας. Είναι μεγάλη τιμή για μένα να βρίσκομαι εδώ, στην αίθουσα ‘Salone dei Cinquecento’, Αίθουσα των Πεντακοσίων, κάποτε χώρος συναντήσεων του Μεγάλου Συμβουλίου της Δημοκρατίας της Φλωρεντίας – που και τα 500 μέλη του ήταν άντρες! Είναι τιμή μου να είμαι μία από τις πολλές αντρικές και γυναικείες φωνές που θα μιλήσουν σήμερα για την κατάσταση των γυναικών στην Ευρώπη και τον υπόλοιπο κόσμο.

Κυρίες και κύριοι, η Ευρώπη αγωνίζεται, και πραγματικά έχει εμπλακεί στον πιο θεμελιώδη και πιο σημαντικό αγώνα από την εποχή της ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πριν από έξι δεκαετίες, σαν ένα ανθρώπινο εγχείρημα με οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές διαστάσεις. Η Ευρώπη βιώνει μια παρατεταμένη οικονομική κρίση με σοβαρές κοινωνικές επιπτώσεις. Η Ευρώπη βρίσκεται αντιμέτωπη με μία αυξανόμενη απειλή της τρομοκρατίας, αλλά και την άνοδο του λαϊκισμού, του ξενοφοβικού εθνικισμού και του θρησκευτικού φονταμενταλισμού διαφορετικών δογμάτων. Δεν έχει ακόμα απομακρυνθεί ο κίνδυνος ενός Grexit και ο κίνδυνος ενός Brexit πλησιάζει ολοένα και πιο κοντά, εντείνοντας την απογοήτευση πολλών για το όλο Ευρωπαϊκό εγχείρημα. Χιλιάδες πρόσφυγες πνίγονται στις θάλασσές μας ενώ χιλιάδες ακόμα – πάνω από ένα εκατομμύριο – χτυπούν την πόρτα μας και στερούνται την ανθρώπινη και αξιοπρεπή ανταπόκριση που ξέρουμε ότι τους αξίζει, και μάλιστα δικαιωματικά. Και το ξέρουμε αυτό επειδή πολλοί από τους προγόνους μας χτύπησαν αντίστοιχες πόρτες όταν και εκείνοι είχαν βρεθεί αντιμέτωποι με τη φρίκη του πολέμου, τον κατατρεγμό και με άλλες απειλητικές για τη ζωή δυνάμεις, είτε επειδή δεν πάει πολύ καιρός που πολλοί από εμάς ήμαστε μέρος αυτών των απειλητικών δυνάμεων. Κάποιοι από σας θα αναρωτιέστε: σε αυτό το πλαίσιο, ποια η χρησιμότητα μίας Κατάστασης της Ένωσης αφιερωμένης στις Γυναίκες;

¹ Το παρόν κείμενο αποτελεί μετάφραση της γραπτής εκδοχής της ομιλίας για το Ευρωπαϊκό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο στη διάσκεψη για την Πορεία της Ένωσης που εκφωνήθηκε στο Palazzo Vecchio της Φλωρεντίας, στην Ιταλία, στις 6 Μαΐου 2016. Η μετάφραση στην ελληνική έγινε από τη Δανάη Αγγελή. Για αναφορές και για το πλήρες κείμενο με βιβλιογραφικές σημειώσεις παρακαλούμε όπως συμβουλευθείτε την αγγλική εκδοχή διαθέσιμη στο Ruth Rubio-Marin, “Women in Europe and in the World: The State of the Union 2016”, 14 I.CON (2016)

Ας ρωτήσω λοιπόν εγώ εσάς: υπάρχει άραγε η κατάλληλη στιγμή να θέσουμε το ερώτημα για τη Γυναίκα; Αν ανατρέξουμε στην ιστορία, περίπου έναν αιώνα πριν, όταν ο αγώνας για το δικαίωμα των γυναικών στην ψήφο λάμβανε χώρα στις διάφορες χώρες της Ευρώπης, θα βρούμε πληθώρα παραδειγμάτων που ζητήθηκε από τις γυναίκες να δείξουν αυτοσυγκράτηση, με τη συνήθη και αναμενόμενη γενναιοδωρία και αυτοθυσία τους, χάριν “πιο σημαντικών” ή “επείγοντων” αγώνων, όλοι εκ των οποίων έγιναν στο όνομα της ελευθερίας και της ισότητας: η σοσιαλιστική ταξική πάλη, τα εθνικιστικά κινήματα, οι εμπόλεμες συγκρούσεις ή οι αγώνες για να περιορισθούν η εξουσία της Εκκλησίας και της μοναρχίας, απομεινάρια του Παλαιού Καθεστώτος. Αυτό που αναγνωρίζουμε ωστόσο σήμερα, και δεν γινόταν δεκτό, είναι ότι το να συμπεριλάβουμε τις γυναίκες στις « δημοκρατίες-εν-τω-γίγνεσθαι » είναι επίσης ένα επείγον θέμα ισότητας και ελευθερίας. Έτσι και εγώ, θα ισχυρισθώ σήμερα ότι η δημοκρατική νομιμότητα της Ευρώπης και η δέσμευσή της στην κοινωνική δικαιοσύνη κινδυνεύουν σε αυτή την κρίσιμη συγκυρία, και ότι ένας βασικός παράγοντας που θα καθορίσει την αποτυχία ή αποτυχία της είναι ακριβώς ο τρόπος με τον οποίο θα ανταποκριθεί η Ευρώπη στο ερώτημα για τη γυναίκα.

Πιθανόν να αναρωτιέστε ποιο ακριβώς είναι το ερώτημα για τη γυναίκα στην Ευρώπη του σήμερα, τώρα που οι γυναίκες δικαιούνται τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες ελευθερίες με τους άντρες, τώρα που επιτέλους διαγράψαμε από τα νομικά μας συστήματα τα αισχρά και ρητά ίχνη της πατριαρχίας που επί χρόνια κατέστησε τις γυναίκες νομικά ισοδύναμες με τους ανηλίκους; Λοιπόν, η θλιβερή πραγματικότητα είναι ότι παρά το επίσημο ίσο νομικό καθεστώς, οι γυναίκες στην Ευρώπη σήμερα, που αποτελούν πάνω από το μισό του πληθυσμού, παραμένουν μια καταπιεσμένη ομάδα. Πώς μπορεί αυτό να γίνει κατανοητό; Η φιλόσοφος Iris Young, λίγο πριν τον πρόωρο θάνατό της, εξήγησε στα γραπτά της ότι η καταπίεση αποτελείται από οποιοδήποτε σύστημα που μειώνει τη δυνατότητα των ανθρώπων να είναι πλήρεις άνθρωποι, είτε επειδή αντιμετωπίζονται με απαξιωτικό τρόπο είτε επειδή στερούνται των ευκαιριών που πιθανόν να τους επέτρεπαν την επίτευξη του πλήρους ανθρώπινου δυναμικού τους, τόσο στο μυαλό όσο και στο σώμα. Να θυμάστε ότι η καταπίεση δεν συμβαίνει μόνο στην περίπτωση ενός βαιού τυράννου με κακές προθέσεις. Ακόμα και μία καλοπροαίρετη φιλελεύθερη κοινωνία μπορεί να θέσει σε όλοκληρο το σύστημά της περιορισμούς σε ομάδες ανθρώπων και να περιορίσει την ελευθερία τους, στηριζόμενη όχι μόνο σε σαφείς κανόνες, αλλά και σε αδιαμφισβήτητες αξίες, συνήθειες και σύμβολα. Η καταπίεση έχει, σύμφωνα με τη Young, πέντε πρόσωπα: τη βία, την εκμετάλλευση, την περιθωροποίηση, την έλλειψη δύναμης και τον πολιτισμικό μπεριαλισμό.

Κυρίες και κύριοι, πρέπει (κάπως παραδόξως) να συγχαρούμε τους εαυτούς μας επειδή επιτέλους έχουμε τα εμπειρικά στοιχεία που αποδεικνύουν ότι οι γυναίκες στην Ευρώπη, κάποιες σαφώς περισσότερο από άλλες, αντιμετωπίζουν αυτά τα πέντε πρόσωπα της καταπίεσης ως κομμάτι της καθημερινής μας ύπαρξης. Τα στοιχεία αυτά συνελέγησαν μέσα από ενδελεχείς μελέτες και εργαλεία που αναπτύχθηκαν τα τελευταία χρόνια, συμπεριλαμβανομένης της πρώτης πανευρωπαϊκής έρευνας για τη βία κατά των γυναικών που διεξήγαγε το Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA) το 2014, που βασίστηκε σε συνεντεύξεις με 42.000 γυναίκες και από τα 28 Κράτη Μέλη της ΕΕ. Έχουμε επίσης την εξαιρετική έκθεση για την Ισότητα μεταξύ Ανδρών και Γυναικών που κυκλοφόρησε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, καθώς και τις εκθέσεις για τον Δείκτη Ισότητας των Φύλων του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου για την Ισότητα του Φύλου που αξιολογούν την πορεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης από το 2005 έως το 2012, αναλύοντας διαφορές σε αρκετούς τομείς που σχετίζονται με το πλαίσιο της Ευρωπαϊκής πολιτικής, συμπεριλαμβανομένων της εργασίας, των χρημάτων, της γνώσης, του χρόνου, της δύναμης, της υγείας, της βίας και τεμνόμενες ανισότητες.

Αντλώντας από τα στοιχεία αυτά, θα εξηγήσω τώρα πώς και γιατί οι γυναίκες στην Ευρώπη εξακολουθούν να καταπιέζονται και θα σκιαγραφήσω πιθανά σενάρια για το μέλλον. Θα

αναλύσω τις επιπτώσεις του καθενός από τα σενάρια αυτά στην αυτο-κατανόηση της Ευρώπης ως ενός γεωπολιτικού χώρου αφοσιωμένου στις δημοκρατικές αξίες και στα ιδανικά της δικαιοσύνης: θα ισχυρισθώ ότι αυτή η δέσμευση θα πρέπει να αποτελεί μέρος του καθεαυτού λόγου ύπαρξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ας ξεκινήσω, λοιπόν, με αυτά που μας λένε οι αριθμοί. Σε ποιους καθρέφτες μπορούμε να βρούμε τα 5 πρόσωπα της καταπίεσης των Ευρωπαίων γυναικών;

II. Τα πρόσωπα της γυναικείας καταπίεσης

Βία

Πρώτο και χειρότερο, η *Βία*.

Τελευταία ο δημόσιος διάλογος έχει επικεντρωθεί στη βία κατά των γυναικών μεταναστριών, με το Δυτικό βλέμμα να δίνει μία ανατολίτικη όψη στις “άλλες γυναίκες”, συμπεριλαμβανομένων των γυναικών που πέφτουν θύματα εμπορίας συνήθως με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση και των κοριτσιών που υπόκεινται σε ακρωτηριασμό των γυναικείων γεννητικών οργάνων. Ωστόσο, η πρόσφατη έκθεση του FRA σωστά επέλεξε να μιλήσει για εμάς, όχι για εκείνες. Και αυτό που γνωρίζουμε για εμάς είναι ότι στην ΕΕ του σήμερα, 1 στις 3 γυναίκες έχει υποστεί σωματική ή/και σεξουαλική βία τουλάχιστον μία φορά από την ηλικία των 15, γεγονός που αντιστοιχεί σε 59.4 εκατομμύρια θύματα, ενώ ανάλογο είναι το ποσοστό στις ηλικίες κάτω των 15 ετών. Αυτό που επίσης ξέρουμε είναι ότι η 1 στις 20 γυναίκες, άλλως μία ομάδα περίπου 9 εκατομμυρίων γυναικών, έχει πέσει θύμα βιασμού τουλάχιστον μία φορά από την ηλικία των 15 ετών, μία εμπειρία που αφήνει στις επιζούσες φόβο, θυμό, ντροπή, άγχος και απώλεια αυτοπεποίθησης. Αυτό που ξέρουμε είναι ότι μεταξύ 45% και 55% των γυναικών στην Ευρώπη έχουν υποστεί σεξουαλική παρενόχληση και ότι 18% των γυναικών έχουν υποστεί κάποιας μορφής ενοχλητική παρακολούθηση (stalking), ενώ η διαδικτυακή παρενόχληση (cyberstalking) αποτελεί πλέον νέα τάση ειδικά ανάμεσα στους νέους. Και όμως αμφιβάλλω αν αυτά τα νούμερα συμπεριλαμβάνουν τις μορφές της βίας που έχουν διαφορετικές επιπτώσεις σε ιδιαίτερα ευάλωτες γυναίκες, όπως είναι οι γυναίκες μετανάστριες (που τελούν σε σχέση εξάρτησης από το σύζυγό τους ή τον εργοδότη τους ή και του δύο εξαιτίας του μεταναστευτικού τους καθεστώτος), οι αιτούσες άσυλο και οι πρόσφυγες (οι οποίες, τη στιγμή που μιλάμε, πέφτουν θύματα εμπορίας και σεξουαλικής κακοποίησης από υπαλλήλους, διακινητές καθώς και άλλους πρόσφυγες στις ζώνες διέλευσης και στα κέντρα υποδοχής), ή οι γυναίκες διαφορετικών ικανοτήτων (που εξ ορισμού ζουν συχνά στο περιθώριο της κοινωνίας και της έννομης τάξης).

Αυτό που είναι ιδιαίτερος επώδυνος, κυρίες και κύριοι, είναι το γεγονός ότι για 1 στις 5 γυναίκες η εμπειρία της σωματικής ή/και της σεξουαλικής βίας συμβαίνει στα χέρια είτε του τωρινού ή ενός προηγούμενου συντρόφου. Την ίδια στιγμή είναι τρομακτική, πολύ τρομακτική, η γνώση ότι μόλις 14% των γυναικών κατήγγειλαν τα πιο σοβαρά περιστατικά της βίας που υπέστησαν από τον σύντροφό τους στην αστυνομία.

Και τώρα, κυρίες και κύριοι, χαρακτηρίστε το όπως θέλετε, αλλά για μένα, αυτό σημαίνει ότι εκατομμύρια Ευρωπαίων γυναικών ζουν σε καθεστώς τρόμου και καταπίεσης συχνά μέσα στα ίδια τους τα σπίτια, στα σχολεία, στις γειτονιές και στους χώρους εργασίας.

Εκμετάλλευση και Περιθωριοποίηση

Και λίγα λόγια τώρα για την *Εκμετάλλευση και την Περιθωριοποίηση*, το δεύτερο και τρίτο πρόσωπο της καταπίεσης.

Επί του παρόντος, το ποσοστό των γυναικών στη αγορά εργασίας είναι περίπου 63,5%, ενώ για κάθε ευρώ με το οποίο αμοιβεται ένα άντρας, μία γυναίκα, ακόμα και με το ίδιο επάγγελμα και το ίδιο μορφωτικό επίπεδο εισπράττει μόλις 84 λεπτα. Η διαφορά στις αμοιβές των δύο φύλων διαιωνίζεται από τη γενικότερη απουσία διαφάνειας ως προς το θέμα της πληρωμής σχεδόν από κάθε εργοδότη. Ακόμα πιο ανησυχητικό είναι ότι η διαφορά στις συντάξεις μεταξύ γυναικών και αντρών κυμαίνεται στο 38% ή το γεγονός ότι το 1/3 των γυναικών δεν λαμβάνουν καθόλου σύνταξη, γεγονός που εκθέτει τις γυναίκες μεγαλύτερης ηλικίας, μαζί με τις ανύπαντρες μητέρες σε ύψιστο κίνδυνο φτώχειας και περιθωριοποίησης.

Ο επαγγελματικός διαχωρισμός έχει ως αποτέλεσμα οι γυναίκες να συγκεντρώνονται σε τομείς απασχόλησης που είναι λιγότερο κερδοφόροι. Οι εργαζόμενες γυναίκες είναι 4 φορές πιο πιθανό να εργάζονται σε ημι-απασχόληση από ό,τι οι εργαζόμενοι άντρες, ως επί τον πλείστον για να μπορέσουν να συνδυάσουν την αμειβόμενη απασχόληση με την απλήρωτη οικιακή εργασία. Εν τέλει, η διαφορά στα εισοδήματα που προκύπτει από τα χαμηλότερα ωρομίσθια, τις λιγότερες ώρες απασχόλησης σε αμειβόμενες θέσεις εργασίας και τον αποκλεισμό από

τις υψηλά αμειβόμενες θέσεις φθάνει στο 37%. Και πάλι, τα όποια δεδομένα ωχριούν μπροστά στην ενδεχόμενη αλήθεια για τη διαφορά των φύλων ως προς τους οικονομικούς τους πόρους, καθώς παραδόξως απουσιάζουν παντελώς οποιαδήποτε στοιχεία για τις διαφορές των φύλων ως προς εισοδήματα από άλλους χρηματο-οικονομικούς πόρους, όπως ομόλογα ή ακίνητη περιουσία.

Στο μεταξύ, κυρίες και κύριοι, οι εργαζόμενοι άντρες αφιερώνουν μόλις 9 ώρες τη βδομάδα σε απλήρωτη οικιακή εργασία και φροντίδα, σε σύγκριση με 26 ώρες τη βδομάδα που αφιερώνουν οι εργαζόμενες γυναίκες, που επωμίζονται τρεις φορές το βάρος αυτό. Στο μεταξύ, κυρίες και κύριοι, πολλές γυναίκες μετανάστριες βρίσκουν χαμηλόμισθες εργασίες σαν αδήλωτες νταντάδες, οικιακές βοηθοί και σύντροφοι ηλικιωμένων. Αυτό επιτρέπει στις υψηλόμισθες γυναίκες να αυξήσουν τις ώρες απασχόλησης στην αγορά εργασίας χωρίς κρατική επιχορήγηση: μία ιδιωτική λύση για την παροχή φροντίδας που μπορεί βραχυπρόθεσμα να είναι οικονομικά αποδοτική, όμως μακροπρόθεσμα δεν αποτελεί βιώσιμη λύση. Γιατί στερεί τις χώρες χαμηλού εισοδήματος, από τις οποίες προέρχονται οι περισσότερες μετανάστριες, από τη δυνατότητα να εισπράξουν οποιαδήποτε έσοδα σε αντάλλαγμα που μεγάλωσαν και σπούδασαν τους ανθρώπους αυτούς, πέρα από τα εθελοντικά (και συχνά προσωρινά) εμβάσματα, ενώ συγχρόνως στερεί τις χώρες αποστολής από τους ίδιους πόρους φροντίδας και περίθαλψης.

Αυτό για μένα αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα εκείνου που η Young αποκαλεί εκμετάλλευση, δηλαδή το να χρησιμοποιεί κανείς την ανθρώπινη εργασία για να αποκωμίζει κέρδος, χωρίς να προσφέρει δίκαιη αποζημίωση. Όπως και εκείνου που αποκαλεί περιθωριοποίηση: δηλαδή, το να υποβιβάζεις μία ομάδα ανθρώπων σε χαμηλότερη κοινωνική θέση ή στο περιθώριο της κοινωνίας, εκεί που βρίσκονται όλοένα και περισσότερες ανύπαντρες μητέρες, εξοχότατες μητέρες, τόσο στην Ευρώπη όσο και αλλού.

Έλλειψη δύναμης

Η έλλειψη δύναμης είναι το τέταρτο πρόσωπο της καταπίεσης.

Οι γυναίκες εξακολουθούν να αντιπροσωπεύουν μόλις το ¼ των μελών διοικητικών συμβουλίων στο σύνολο των μεγαλύτερων εταιριών των Κρατών-Μελών, παρα τό γεγονός ότι εκπροσωπούν σχεδόν 50% του συνόλου του εργατικού δυναμικού. Από το Νοέμβρη του 2014 μέχρι και σήμερα το ποσοστό των γυναικών ως αιρετών μελών στις εθνικές βουλές και κυβερνήσεις είναι μόλις 28%.

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκών θεσμών έχει σημειωθεί μία κάποια βελτίωση, ωστόσο απέχουμε πολύ από την εξίσωση. Το ποσοστό των γυναικών στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είναι 37% - το πιο υψηλό από ποτέ – ωστόσο εξακολουθεί να απέχει 13 πόντους από την εξίσωση. Η νέα Επιτροπή αποτελείται από 19 άντρες και μόλις 9 γυναίκες. Στο Δικαστήριο της Ένωσης μόλις ΤΟ 21% των δικαστών είναι γυναίκες. Ενώ το κυβερνών συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας αποτελείται από 22 άντρες και μόλις 2 γυναίκες.

Περιττεύει να αναφέρουμε ότι ο αριθμός των γυναικών που καταφέραν να ξεχωρίσουν και να καταξιωθούν σε ανδροκρατούμενους τομείς δύναμης, εξουσίας και λήψης αποφάσεων θα ήταν πολύ πιο χαμηλό αν συμπεριλαμβάναμε τα χαμηλά εισοδήματα ή τις γυναίκες μετανάστριες.

Πολιτιστικός Ιμπεριαλισμός

Τέλος, πολιτιστικός ιμπεριαλισμός.

Στη ρίζα της αδικίας μεταξύ των φύλων βρίσκεται ο ανδροκεντρισμός, που η πολιτική φιλόσοφος Nancy Fraser έχει ορίσει ως τη θεσμοθετημένο πρότυπο πολιτισμικής αξίας που προάγει χαρακτηριστικά τα οποία σχετίζονται με την αρρενωπότητα, ενώ υποτιμά καθετί που θεωρείται θηλυκό. Οι ανδροκεντρικές αξίες έχουν ρητά κωδικοποιηθεί σε πολλούς τομείς δικαίου, στην κυβερνητική πολιτική αλλά και στη λαϊκή κουλτούρα, τη γλώσσα και τις καθημερινές συναναστροφές, συμπεριλαμβανομένης και της αγοράς. Ή μήπως είναι τυχαίο ότι είθισται τα επαγγέλματα των γυναικών (εκτός του ότι είναι χαμηλόμισθα) να αφορούν σε ανθρώπινες σχέσεις, να αφορούν σε φροντίδα και προμήθεια υπηρεσιών, εργασίες που απαιτούν μεν έντονη δουλειά όμως έχουν λίγες προοπτικές για αύξηση της παραγωγικότητας; Είναι γεγονός, κυρίες και κύριοι, ότι η κοινωνική αξία της φροντίδας ως εργασίας, που είναι τόσο απαραίτητη για τη συντήρηση της οικονομίας και της αγοράς, εξοχότατες μητέρες, πολύ απλά δεν αναγνωρίζεται όπως αρμόζει. Υπάρχει ένας μακροχρόνιος ιεραρχικός διαχωρισμός μεταξύ παραγωγικής και αναπαραγωγικής εργασίας. Και όπως έχει αναγνωρίσει ο Νομπελίστας Joseph Stiglitz, ελλείπει παντελώς οποιαδήποτε σχέση μεταξύ ιδιωτικών ανταμοιβών και κοινωνικού οφέλους. Οι κοινωνικοί κανόνες, και όχι η παραγωγικότητα, είναι που καθορίζουν τους μισθούς. Σκεφθείτε το παράδειγμα που αναφέρουν οι συγγραφείς Perrons και Plomien, σχετικά με το εκτελεστικό στέλεχος μιας αποτυχημένης αγγλικής τράπεζας, ο οποίος παρέμεινε σύμβουλος για την αναδιάρθρωσή της με μηνιαίο μισθό 3,5 φορές τον ετήσιο μισθό μίας απασχολούμενης με τη φροντίδα των παιδιών και με 20ετή εμπειρία.

Και όμως, ο ανδροκεντρισμός δεν είναι η μόνη μορφή πολιτισμικού ιμπεριαλισμού που υφίστανται οι γυναίκες στην Ευρώπη. Οι ετερόφυλες αξίες, οι θρησκευτικές και εθνικές μορφές ιμπεριαλισμού επηρεάζουν τη ζωή των γυναικών στην Ευρώπη: ρωτήστε μία λεσβία γυναίκα, που επιθυμεί να εκφράσει τα συναισθήματά της και την επιθυμία της για οικογένεια. Ρωτήστε μία γυναίκα Ρομά που αναζητά σεβασμό για τη σεξουαλική και αναπαραγωγική της αυτονομία.

Ρωτήστε μία γυναίκα που έκανε αλλαγή φύλου και θέλει νομικά αναγνώριση. Η μία ενήλικη μουσουλμάνα γυναίκα που επιθυμεί να φορά τη μαντίλα στο Πανεπιστήμιο, και θα σας απαντήσουν.

III. Επιλογές για το Μέλλον: η Ευρώπη σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι

Τι έχει κάνει λοιπόν η Ευρώπη για όλα αυτά και τι κάνει η Ευρωπαϊκή Ένωση; Η Ευρώπη, κυρίες και κύριοι, βρίσκεται σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι. Και αφήστε με να σας εξηγήσω το γιατί:

Από την ίδρυσή της, η ΕΕ έχει υποστηρίξει με συνέπεια την ανάγκη για οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική συνοχή, και αυτό το μέλημα για τις κοινωνικο-οικονομικές ανισότητες και ο ύστατος σκοπός για τη βελτίωση της ζωής των λαών έχουν εξελιχθεί από τη Σύμβαση της Ρώμης, μέσω της Στρατηγικής της Λισαβόνας με τους οικονομικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντολογικούς πυλώνες στην τρέχουσα ατζέντα της Ευρώπης του 2020 για μία έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη.

Η επιδίωξη της ισότητας των φύλων, που ξεκίνησε από την ίση αμοιβή στη Σύμβαση της Ρώμης εν συνεχεία από πληθώρα Οδηγιών και πολιτικών πρωτοβουλιών, κατέχει σημαντική θέση στην πρόοδο αυτή και θεωρήθηκε κλειδί για την επιτυχή υλοποίηση της οικονομικής ατζέντας και ανάπτυξης. Ο σκοπός καθ' όλη αυτή την πορεία υπήρξε η παροχή ίσων ευκαιριών στις γυναίκες στους τομείς της εργασίας και της παροχής υπηρεσιών, και συγχρόνως η προστασία της μητέρας από πρακτικές διακριτικής μεταχείρισης, ούτως ώστε να διασφαλισθεί η παραδοσιακή δέσμευση της Ευρώπης, από την ίδρυση του κράτους προνοίας, για την προστασία της οικογένειας και της μητρότητας.

Ειδικότερα, από τα μέσα της δεκαετίας του '90 και μέσα στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Εργασία, που σχεδιάστηκε με την πεποίθηση ότι δεν θα υπήρχαν ανώτατα όρια στις ευκαιρίες εργασίας, η προώθηση της γυναικείας εργασίας και της ισότητας των φύλων απέκτησε μία νέου είδους νομιμοποίηση, που κινητοποίησε όλα τα

Κράτη- Μέλη να βελτιώσουν τα γονεϊκά τους συστήματα και να αυξήσουν τις υπηρεσίες φροντίδας των παιδιών, ούτως ώστε να επιτευχθεί ο στόχος των υψηλότερων ποσοστών επαγγελματικής απασχόλησης για τις μητέρες. Πέραν των οικονομικών βλέψεων, τόσο η Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και το συμβούλιο της Ευρώπης άρχισαν να έχουν ένα πιο φιλόδοξο στόχο, την ενδυνάμωση των γυναικών ως θεμελιώδες κριτήριο της δημοκρατίας, μέλημα που είχε εκφραστεί στη Σύσκεψη και Πλατφόρμα Δράσης του Πεκίνου. Για πολλές χώρες ο στόχος έγινε πλέον αυτός της δημοκρατίας της ισότητας, μία ιδέα που επινοήθηκε από την Ευρώπη.

Δυστυχώς, όμως, η ανάλυση των πρόσφατων Ευρωπαϊκών κειμένων σχετικά με τους στόχους και τα εργαλεία πολιτικής, καθώς και το όλο κλίμα χαραξής πολιτικής, καταδεικνύουν ότι το θέμα της ισότητας των φύλων θεωρείται πλέον λιγότερο σημαντικό σε σύγκριση με τις προηγούμενες δεκαετίες. Αυτή η μείωση της αίσθησης του επείγοντος στις Ευρωπαϊκές πολιτικές συνδέεται σαφώς με το ξέσπασμα της οικονομικής και χρηματοπιστωτικής κρίσης και τα μέτρα λιτότητας που ακολούθησαν. Δυστυχώς, η αντίληψη της οικονομικής κρίσης ως μίας κρίσης που αφορά καταρχήν στους άντρες είχε ως αποτέλεσμα οι όποιες ανησυχίες για την ισότητα των φύλων να απουσιάζουν παντελώς από το πολιτικό πλαίσιο κατά τη διάρκεια της κρίσης. Οι περισσότερες χώρες έχουν βιώσει μία χαλάρωση της δέσμευσής τους για την προώθηση της ισότητας των γυναικών καθώς οι όποιοι προστατευτικοί μηχανισμοί για την ισότητα των φύλων έχουν είτε παύσει ή υποστεί σημαντικές περικοπές. Το σιωπηρό μήνυμα φαίνεται να είναι ότι οι πολιτικές αυτές στην καλύτερη περίπτωση αποτελούν αποπροσανατολισμό υπό την παρούσα κρίση. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν έχει γίνει κανένα επίτευγμα τα τελευταία χρόνια. Πράγματι, υπήρξαν

κάποιες σημαντικές πρωτοβουλίες ειδικά για την καταπολέμηση της βίας, όπως η υπογραφή της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης για την πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας το 2011. Θα πρέπει επίσης να γιορτάσουμε την υιοθέτηση, σε επίπεδο ΕΕ, της Κοινοτικής Οδηγίας για την Πρόληψη και Αντιμετώπιση της Εμπορίας των Ανθρώπων (2011) και την Προστασία των Θυμάτων (2012). Με εξαίρεση ωστόσο τη Συμφωνία Πλαίσιο για τη γονική άδεια που επεκτείνει τη γονική άδεια από τους 3 στους 4 μήνες, όλες οι άλλες νομοθετικές πρωτοβουλίες για την περαιτέρω ενδυνάμωση των γυναικών και την ανατροπή των στερεοτυπικών ρόλων των δύο φύλων απέτυχαν. Σε αυτές συμπεριλαμβάνονται οι προτεινόμενες μεταρρυθμίσεις της Οδηγίας για τη Μητρική Άδεια και το Χρόνο Απασχόλησης, όπως και η Κοινοτική Οδηγία για την ισόρροπη εκπροσώπηση των φύλων στο διοικητικό συμβούλιο.

Επομένως, κρίση, κρίση, λιτότητα, και περισσότερη κρίση! Τι συνέπειες, όμως είχε η κρίση και η λιτότητα στις γυναίκες και στις διαφορές μεταξύ των φύλων; Και τι μας λένε τα υπάρχοντα στοιχεία για το μέλλον των γυναικών στην Ευρώπη; Το έργο των Karamessini και Rubery μας διδάσκει τρία πράγματα.

1. Πρώτον, ανεξάρτητα από τη σημαντική μείωση στην αντρική και γυναικεία εργασία με το ξέσπασμα της κρίσης, το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια, χάρη στο φαινόμενο του αποκαλούμενου πρόσθετου εργάτη. Οι γυναίκες που έχασαν την εργασία τους, αντί να αποτραβηχθούν από την αγορά εργασίας συνέχισαν να αναζητούν εργασία με αποτέλεσμα ολοένα και μεγαλύτερος αριθμός γυναικών να φέρνουν το μοναδικό μεροκάματο στην οικογένεια, ενώ άλλες μπήκαν για πρώτη φορά στην αγορά εργασίας. Μια ενδεχόμενη επιστροφή στο παραδοσιακό οικογενειακό μοντέλο όπου ο άντρας φέρνει το ψωμί στο σπίτι φαίνεται πλέον απίθανη στις αναπτυγμένες οικονομίες. Κάτι τέτοιο θα προϋπέθετε την αποκατάσταση των παραδοσιακών οικογενειακών δομών, που έχουν θεμελιωθεί σε ισχυρούς οικογενειακούς δεσμούς, στην ασφαλή αντρική εργασία και στην επάρκεια των οικογενειακών εισοδημάτων, εκ των οποίων κανένα δεν φαίνεται να είναι άμεσα εφικτό. Αντιθέτως, δεδομένης της γενικότερης γήρανσης του πληθυσμού, υπάρχει ένα γενικότερο συμφέρον για την παραμονή τόσο των γυναικών όσο και των αντρών στην αγορά εργασίας για όσο το δυνατόν περισσότερο χρονικό διάστημα.

2. Δεύτερον, οι ανισότητες μεταξύ των φύλων στο χώρο εργασίας έχουν κάπως μειωθεί. Αυτό οφείλεται ωστόσο κυρίως στη μεγαλύτερη απώλεια θέσεων εργασίας καθώς και στην εξάπλωση της μερικής απασχόλησης και των ευέλικτων μορφών εργασίας μεταξύ των ανδρών, στο πάγωμα των μισθών, στις περικοπές και τη γενικόεερη χειροτέρευση των όρων εργασίας που έχει επηρεάσει όλους. Με άλλα λόγια υπήρξε μια διαδικασία ισοπέδωσης προς τα κάτω, που κατά κάποιο τρόπο μείωσε το χάσμα μεταξύ των δύο φύλων.

3. Τέλος, στο πλαίσιο της λιτότητας και των πολιτικών δημοσιονομικής εξυγίανσης, σημειώθηκε συρρίκνωση του δημοσίου τομέα, ένας σημαντικός εργοδότης για τις γυναίκες - εν μέρει επειδή τους επιτρέπει να εργάζονται και να είναι και μητέρες - καθώς και μία γενικότερη υποχώρηση του κράτους από την κοινωνική αναπαραγωγή, η οποία εκδηλώθηκε ως περικοπή της υποστήριξης για τους εργαζόμενους γονείς καθώς και τη μακροχρόνια φροντίδα των ηλικιωμένων και των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Η φεμινίστρια οικονομολόγος Nancy Folbre έχει δηλώσει ότι η εξέλιξη αυτή σημαίνει ότι η ανισότητα των φύλων καεθαυτή είναι πλέον λιγότερο σημαντική σε σύγκριση με τάσεις που έχουν την επιγραφή “η εξαθλίωση της μητροτητας” ή “η μητροποίηση της φτώχειας”, και που περιτετεύει να πούμε ότι έχουν ανόμοιο αρνητικό αντίκτυπο στις γυναίκες.

Εδώ βρισκόμαστε λοιπόν. Προχωρώντας μπροστά, αυτές οι τάσεις φαίνονται να τείνουν σε δύο πιθανά σενάρια. Εγώ θα υποστηρίξω όμως ότι μόνο το ένα από αυτά είναι συμβατό με την αυθεντική ταυτότητα και δέσμευση της Ευρώπης στην ισότητα των φύλων, τη δημοκρατία και την κοινωνική δικαιοσύνη.

Στο πρώτο σενάριο, οι τρέχουσες τάσεις για εντατικοποίηση του νεο-φιλελευθερισμού και οι πεποιθήσεις ότι η οικονομία και οι οικονομικές πολιτικές οδηγούν στη δημιουργία πλούτου και παραγωγικότητας ενώ οι κοινωνικές πολιτικές είναι μη παραγωγικές, κοστοβόρες και εμποδίζουν την ανάπτυξη, θα παραμείνουν. Κατά την άποψη πολλών, σε αυτό το σενάριο θα κινηθούμε προς κοινωνίες που θα είναι πιο πολωμένες με βάση την κοινωνική τάξη και την εθνότητα. Με άλλα λόγια, θα επέλθει μια εξίσωση των οικονομικών και εργασιακών όρων ανάμεσα στους άντρες και στις γυναίκες μετανάστες/μετανάστριες χαμηλής μόρφωσης/χαμηλής ειδίκευσης ενώ θα μεγαλώσει το χάσμα μεταξύ των φύλων και στις προοπτικές εξέλιξης ανάμεσα στους υψηλής μόρφωσης/υψηλής ειδίκευσης εργαζόμενους, κάτι που ήδη συμβαίνει στις ΗΠΑ τώρα. Αυτή η κατάσταση θα επιδεινώσει περισσότερο την έλλειψη ισότητας ανάμεσα στις δύο αυτές ομάδες και θα ισοπεδώσει προς το χειρότερο την κατάσταση και τις προοπτικές των αντρών και των γυναικών. Την ίδια στιγμή, η έλλειψη της κρατικής στήριξης σε θέματα φροντίδας και οι περικοπές στις υφιστάμενες υπηρεσίες πιθανόν να οδηγήσει σε διαφορετικές αντιδράσεις αναλόγως με την κοινωνική τάξη και το φύλο. Οι γυναίκες με χαμηλή μόρφωση ίσως αυξήσουν το χρόνο της απλήρωτης εργασίας ή τη συμμετοχή τους στη μερική απασχόληση. Οι γυναίκες με υψηλότερη μόρφωση, ίσως στηριχθούν περισσότερο στην οικιακή βοήθεια επί πληρωμή ή στην πιο δίκαιη κατανομή των οικιακών εργασιών με τον σύντρόφό τους. Σε αυτή την περίπτωση, αυτοί που χρήζουν περισσότερης φροντίδας, ήτοι οι γυναίκες χαμηλών κοινωνικών στρωμάτων, οι γυναίκες μετανάστριες, οι νεαρές γυναίκες και οι μονογονεϊκές οικογένειες, θα είναι πιθανόν οι μεγαλύτεροι χαμένοι. Τα ποσοστά γονιμότητα θα παραμείνουν σε χαμηλά επίπεδα. Συντηρητικές ιδεολογίες για την οικογένεια και το φύλο πιθανόν να συνεχίσουν να εξαπλώνονται ίσως και από αντίδραση, ειδικά ανάμεσα στα νεότερα Κράτη μέλη αλλά όχι μόνο, και τα ρήγματα εντός της ΕΕ ίσως γίνουν περισσότερο.

Σε ένα διαφορετικό σενάριο, η σύγχρονη παγκόσμια κρίση θα μπορούσε να γίνει αντιληπτή, όπως εξάλλου έχουν υποστηρίξει αρκετοί, ως μία ευκαιρία να απομακρυνθούμε από το κυρίαρχο νεο-φιλελεύθερο μοντέλο του καπιταλισμού. Θα αναζητείτο ένα πιο περιεκτικό μοντέλο ανάπτυξης, που σε αντίθεση με την παραδοσιακή θέση της αριστεράς, θα ενσωμάτωνε τη διάσταση του φύλου και θα αναγνώριζε την αξία της εργασίας έξω από την αγορά, συμπεριλαμβανομένης και της φροντίδας. Αυτό το νέο χειραφετημένο πλαίσιο θα όφειλε να συνεχίζει να αμφισβητεί τα στερεότυπα των δύο φύλων και τους προκαθορισμένους ρόλους και να ενσωματώνει ανησυχίες οικονομικές, περιβαλλοντολογικές και κοινωνικής αναπαραγωγής. Η ισότιμη εκπροσώπηση των γυναικών σε κάθε στάδιο λήψεως αποφάσεων, με άλλα λόγια η δημοκρατία της ισότητας, θα αποτελούσε μέρος της εικόνας αυτής. Όμως πέρα από την ίση εκπροσώπηση των γυναικών, η ατζέντα αυτή θα απαιτούσε την εφαρμογή καινοτόμων προσεγγίσεων πολιτικής και εργαλείων σε θέματα ισότητας φύλου, όπως την ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου στη μακρο-οικονομική πολιτική και τον προϋπολογισμό. Πολιτικές για τη εξισορρόπηση εργασίας/ ζωής θα αναζητούνταν ως εγγενή πρώτιστα αγαθά για όλους, όχι μόνο τις γυναίκες. Μία τέτοια πολιτική θα απαιτούσε προσιτές και ποιοτικές υπηρεσίες για τη φροντίδα των παιδιών, μετασχολική φροντίδα και φροντίδα για τα λοιπά εξαρτώμενα μέλη (συμπεριλαμβανομένων των ηλικιωμένων και των ατόμων με διαφορετικές ικανότητες). Θα απαιτούσε ίση και μη μεταβιβάσιμη γονική άδεια σε άντρες και γυναίκες. Θα απαιτούσε ευέλικτους όρους εργασίας, όπως καταμερισμό του χρόνου εργασίας, εργασία από το σπίτι, ευέλικτα ωάρια και πρωτοπόρα μέτρα για την προώθηση του ίσου καταμερισμού της εργασίας και της φροντίδας (συμπεριλαμβανομένου μέσω φολογορικών κινήτρων).

Για να ολοκληρώσω, μόνο μέσα από το δεύτερο σενάριο μπορούμε να ελπίζουμε ότι θα γεφυρώσουμε το χάσμα ανάμεσα στα δύο φύλα που σήμερα εκφράζεται μέσα από τα πέντε πρόσωπα της καταπίεσης και να υπερκεράσουμε τις ακρότητες της ιδεολογίας περί φύλου που έχει πληγώσει τόσες πολλές γυναίκες αλλά και τόσους πολλούς άντρες, με τόσους πολλούς τρόπους και για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα. Μόνο μέσα από το δεύτερο σενάριο μπορούμε να ελπίζουμε ότι θα προλάβουμε τη γενικότερη επιδείνωση της θέσης των μεσαίων και κατωτέρων τάξεων, το φόβο, την ανασφάλεια και το αίσθημα της στέρησης που πηγάζει από αυτή, χτυπώντας τους νέους (κυρίες και κύριοι, μια ολόκληρη γενιά χαμένη;) τόσο σκληρά. Για ο φόβος, η ανασφάλεια και η στέρηση μπορούν μόνο να υποδαυλίσουν τους θρησκευτικούς φονταμενταλισμούς, του είδους που συχνά αυτοπροσδιορίζονται μέσα από ζητήματα ελέγχου του σώματος των γυναικών και της σεξουαλικότητά τους. Μπορούν μόνο να παράγουν ρατσισμό, ξеноφοβία και λαϊκισμό και μαζί με αυτά μια ζωντανή κόλαση για τους μετανάστες που ζουν ανάμεσά μας, τους μετανάστες που χρειαζόμαστε για να πληρώσουμε τις συντάξεις μας, να διατηρήσουμε την αύξηση του πληθυσμού και να φροντίσουμε τα παιδιά μας και τους ηλικιωμένους. Και μία ζωντανή κόλαση για τους πρόσφυγες που πνίγονται στα νερά μας. Ούτε πρόκειται αυτός ο φόβος, η ανασφάλεια και η στέρηση να ενθαρρύνουν τους Ευρωπαίους άντρες, συμπεριλαμβανομένων των νέων, να αποποιηθούν εντελώς αυτό που ο Rousseau θα ονόμαζε “η ψευδαίσθηση του κυρίου επί του σκλάβου”, με άλλα λόγια, την αντρική κυριαρχία, που οι άντρες πιθανόν να αντιλαμβάνονται ως το τελευταίο οχυρό ασφαλείας και αυτοπροσδιορισμού τους σε ένα πλαίσιο ευνουχισμού. Αυτό σημαίνει δυστυχία για τις γυναίκες που θα συνεχίσουν να ζουν τρομοκρατημένες στα ίδια τους τα σπίτια. Και αν αυτές οι δυνάμεις επικρατήσουν, κυρίες και κύριες, εξοχότατες μητέρες, η Ευρώπη θα έχει πράγματι χάσει όχι μόνο τη δέσμευσή της στην ισότητα και τη δικαιοσύνη αλλά και στα δημοκρατικά της διαπιστευτήρια συνολικά.

Τώρα, περισσότερο από ποτέ έχει έρθει η στιγμή να τεθεί το ερώτημα για τη Γυναίκα καθώς και να για όλα τα λοιπά σχετικά ζητήματα. Και αυτός ακριβώς ο χώρος, το Σαλόνι των 500 είναι ιδανικός για το σκοπό αυτό, γιατί το Σαλόνι αυτό χτίστηκε το 1494 μετά την απέλαση της οικογένειας των Μεδίκων από τη Φλωρεντία – την πηγή της Αναγέννησης και του ουμανισμού – ένα κίνημα που σκοπό είχε να νικήσει τις πολλαπλές μορφές του μεσαιωνικού δογματισμού. Το ίδιο και στη σημερινή εποχή, αν θέλουμε αληθινά να αντιμετωπίσουμε και να δώσουμε απάντηση στο ερώτημα για τη Γυναίκα, θα πρέπει να θέσουμε στην άκρη τους δογματισμούς γύρω από τις άναρχες παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές αγορές, τα λιτά νεο-φιλελεύθερα κράτη και την αυτάρκεια του ανθρώπινου είδους. Θα απαιτηθεί, όπως ακριβώς έκανε η Αναγέννηση, η σωτηρία του ατομικού άντρα αλλά και της ατομικής γυναίκας από τις διάφορες μορφές της τυραννίας και των σύγχρονων υποτροπών τους.

Ευχαριστώ πολύ για την προσοχή σας.